

ՏԵՌՆՈՊՈԼԻ ՄԱՐԶ

ՅԱԶԼՈՎԵՑ

(1947 թվականից՝ ՅԱԲԼՈՒՆՈՎԿԱ)

Յազլովեցը (լեհերեն՝ *Ձկնորսարան, Ձկնորսաանդ*) Արեելյան Գալիցիայի ընկալվածքներից է։ Այն գտնվում է Ուկրաինայի Տեռնոպոլի մարզի Բուչաչ շրջկենտրոնից շուրջ 140 կմ հեռավորությամբ գետի հյուսիս-արևելք, Վիլխովեց գետի հովտում, Աարուպկա գետակի ձախ ափին։ Հայերն այսանդ ընկալվածքն են հաստատել գեռես XIV դարում¹⁵¹։ Կառուցել են գաղոց, եկեղեցիներ և մենաստան՝ Գրիգոր Լուսավորչի անվամբ¹⁵², ունեցել են նեքին ինքնավարության իրավունք¹⁵³։

Յազլովեցի հայ գաղութը համարվեց 1475 թվականից հետո, երբ թուրքերը գրավեցին ղրիմահայության կենտրոն Կաֆա քաղաքը և հալածանք սկսեցին քրիստոնյաների նկատմամբ։ Յազլովեց եկած հայ ազդարնակչության ղեկավար մասը խոսում էր թաթարերեն։ 1615 թ. գեկաեմբերի 10-ին Յա. Եթի Ռաձվիլի հրովարաակով յազլովիցահայությանը շնորհվեց արաոնագիր¹⁵⁴։

Յազլովեցի հայ գաղթախի վիճակն անհամեմատ վաթարացավ 1676 թվականից հետո, երբ թուրքերը գրավեցին նաև այս քաղաքը։ փակվեց մայրենի լեզվով գործող հայոց գաղոցը, իսկ նրա հուշակավոր անօրեն և ուսուցիչ Ասավածատուր Ներսեսովիչը (1645-1709) սաիպված էր հեաանալ քաղաքից։

1898թ.ալյալներով՝ գաղութն աճել և հայերի քանակը կաղմել է 1200մարդ¹⁵⁵։

1972թ. վիմագրական արշավախումբը եղավ Յարլունվկա-Յազլովեցում։ Այսանդ այսօր ոչ մի հայ չի աղրում. պահպանվել են հայոց անցյալի լուս վկաները՝ հոգևոր-կրթական և քաղաքացիական ըագմաթիվ կառույցներ։

Քաղաքի երեմնի Հայկական կոչվող փողոցի վրա, ըարձրահայաց ըլրին, վեր է խոյանում հայոց ս. Ասավածածին եկեղեցին՝ կառուցված միանավ, եռահարկ ըարձր ղանգականով։ Ընգունված է կարծել, որ այս աաճարը հիմնագրվել է 1551 թվականին¹⁵⁶, թեև ճականամասի շինարարական արձանագրությունը թվագրված է «Թ թվին եւ Հ ընգ նմին» այսինքն՝ հայոց 1070 (1621) թվականին։

Յազլովեցի հայկական հուշարձաններից նշելի են Աղբյուր-Ջրհորը՝ խորքում եղած գեղաքանգակ խաչքարով, և գյուղավանի ծայրում գտնվող կիսակործան հայկական գերեղմանոցի տաղանաքարերը։

Անցյալ դարի վերջերին լինելով Յազլովեցում, Յա. Բոլոդ-Անտոնևիչը ընգօրինակել է Հաճկատար ս. Ասավածածնի մի շարք վիմագրություններ, որոնք արամագրել է ալսարիացի հայա-

151 Սաիակ Թամդյանի կարծիքով «1256 թուականների մօտ հայերն ալստեղ ուճէիմ մի եկեղեցի» (տե՛ս «Արարատ», 1902, մարտ-ապրիլ, էջ 183)։

152 Історія міст і сіл УкрРСР. Тернопільська область, Київ, 1973, с. 192.

153 Ղ. Ալիշան, Կապեմից, էջ 191., Մ. Բժշկյան, էջ 129, 130։ Տե՛ս նաև Н.П.Гайда, Памятники армянской культуры Азловца, проблемы их реставрации и адаптации на современном этапе. Тезисы докладов, с. 280-282.

154 В. Р. Григорян, История армянских колоний Украины и Польши (Армяне в Подолии), Ереван, 1980, с. 100-103. Далее—История.

155 «Բազմավէպ», 1898, սեպտեմբեր, էջ 421։

156 В.Р.Григорян, История, 100, 104; Н.П.Гайда, նշվ. աշխ., էջ 280-281։

գետ Ֆրիդրիխ Մյուլլերին՝ ապադրելու նպատակով: 1898 թ. Ֆ. Մյուլլերը Վիեննայում հրատարակեց հիշյալ եկեղեցու բազմաթիվ շինարարական արձանագրություններ¹⁵⁷: Մինչ այդ Յազովեցի երկու արձանագրությունները լույս էր ընծայել Գ. Գալեմբեարյանը «Հանդես ամսօրեայի» էջերում¹⁵⁸:

ՀԱՃԿԱՏԱՐ Ս. ԱՍՏՎԱԾԱԾԻՆ

540. Մուսքի բաբավորից վեր ադուցված սալաքարին՝ լանաստեղծական հանգավորմամբ 11 տող.

ՅԵԿԵՂԵՑԻՍ ԱՅՍ ԵՐԿՆԱԻՆ

ԱՆՈՒՆ ՍՐԲՈՑ ԱԾԱԾԻՆ

ԿԱ/ՏԱՐԵՑԱԻ Ռ. (1000)ԹՎԻՆ

Հ(70) ԸՆԴ ՆՄ [ԻՆ] (1621)

ՈՂՈՐՄՈՒԹԼԵԱՄ ԲԵՆՈՐՀՕՔ ԲՓԿ ԵՁԻՆ:

ԲՈՒՐՄՈՒՆՔ ԽՆԿՈՑ, ԲՈՒՐ ՄՈՒՆՔ ՋԱՀԻՑ

ԵԿԵՂԵՑՈՅՍ ԱՆՀԱՏ ԼԻՑԻՆ.

ՐԱՄԵԱԼ ՀԱԻՍԱՐ ԺՈՂՈՒՐԴԻՆ,

ԵԿԱՑ ԲՆԱԿԵԱԼ Ի ՄԻԱՍԻՆ/

ՑՆԾԱԼ, ԲԵՐԿՐԻԼ ՅԱԴԵՆ ԴՐԱԽՏԻՆ.

ՅԱԲԷԼ ԷՐԷՑ ԳԾՈՂ ՍՈՐԻՆ...ՋՏԲ ՈՂՈՐՄԻ:

Մանոթ. Փորագրված է աքրոստիքոսի ձևով: Ձախակողմյան ծայրատառերից ընթերցվում է Յակոբ երեց:

Հրատ. «Հանդես ամսօրեայ», 1897, յունուար, էջ 19-21:

541. Հարավային սրահից դեպի եկեղեցի տանող մուսքի ճակատալուս քարին՝ եղծված արձանագրություն, որից կարելի է ընթերցել 2 տող.

ՅԼԻԵԼԱՍԼԱԿ Է ԴՈՒՌՍ ԲՈՒՐ...ՏՈՒԱՔ ՔԱՐ ՈՒ ԱԻԱՋ ԿՐԵՑԻՆ./ՔՄԱՂՑԻ ՇԱՀՄԻ ՅՈՒՍԻՆ... ՈՐԴՈՒՆ՝ ԲԱՆ ՄԻՔԱՅԻԼԻՆ ԱԾ ՈՂՈՐՄԻ:

Մանոթ. Քմաղցի Շահմի յուսին կապակցությունը, թերևս, նշանակում է Կամախցի Շահում Հյուսնի, որի որդին եղել է բան (պարոն) Միքայելը: Արձանագրությունը եղծված է եղել դեռևս XIX դարի վերջերին՝ Գ. Գալեմբեարյանի ընդօրինակման ժամանակ: Լուսանկարը, ցավոք, չի ստացվել:

Հրատ. «Հանդես ամսօրեայ», 1897, յունուար, էջ 19-21:

542. Խաչքար, կարմրաթուլր կրաքարից. ադուցված է տղրյուր-ջրհորի արեելյան

¹⁵⁷ F. Müller, Zwei armenische inschriften aus Galizien und die Gründungs-Urkunde der armenischen Kirche in Kamenec Podolsk, "Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der Akademie der Wissenschaften", CXXXV, Bd. II Abh., Wien, 1896, p. 1-8.

¹⁵⁸ Գ. Գալեմբեարյան, Լեհաստանի քանի մը հայ արձանագրությունները, «Հանդես ամսօրեայ», 1897, հունվար, էջ 19-21:

առաին՝ պատվանդանով կիսով չափ ջրի մեջ: Արձանագրության վերին մասը (լաւինե-
րեն) և վերջին ձախ կողմը քայքայված են: Լաւիներենն ունի 4 տող.

1787/A. D. 1611/JACOBEOUS ARM/ENUS/. BONO PYBLICO [F]ECIT.

Եվ ապա՝ հայերեն.

ԽԱՉՍ ԵՒ ԾԻՆՈՂԱՅ ԱՅՍ ԱՂԲԻՒՐԻՆ Է ՅԼԻ ԵՄԱՍՏԱՅ ԽՈՂԱՅ ԽԱՍԱՐԻՆ ԵՒ
ԵՂԲԱՐՑ ԻՒՐԼՈՑ ԲԱՆ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻՆ, ԱՄՍՈՒԱԾԱՏՐԻՆ. ԿԱՏԱՐԵՑԱԻ Ռ-
(1000)ԹՎԻՆ ԵՒ Ի Կ (60) ՅԱԻՈՒՐ...

Ծանոթ. Շարունակութիւնը քայքայված է: «Բաղմավեպում» լաւիներեն արձանագրութ-
յունը թարգմանված է. Հալոյ հայկազն հասարակաց բարւոյն համար շինեց: Կարծում ենք, կարե-
լի է նույնացնել այս և Վարշավայի Ֆրենաու Դոմինիկյան փողոցի վրա դանվող Սվենարի Յակակի
եկեղեցու դավթում թաղված Հակոբին: Հակոբի անունը հիշատակվում է «արուլրի (լաւունի)
առիտակի վրա» եղած հեռւայլ երկու արձանագրութիւններում.

543.

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ՈՂՕՐՄԱԾ ՀՕԳԻ ՄԵԾ ԽԱԹՈՒՆԻՆ՝ ԿՈՂԱԿՑՈՒՆ ՊԱՐՈՆ ՅԱԿՈՎ-
ԲԻՆ, ՄԱՅՏԵՍԻ ՄԻՆԱՍԻՆ ՈՐԴՈՒՆ՝ ԵԱԶԼՈՎԻՑԱ ՔԱՂԱՔԻՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԻՆ.
ՅԱՆԳԵԱԻ Ի ՔՍ ԹՎԻՆ՝ ՌՃԻԶ (1677) ԱՄՍՕ ԱՊՐԻԼԻ Զ (6) ՕՐՆ ՈՒՐԲԱԴ:

Եվ ապա՝

544.

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ՊԱՐՈՆ ՅԱԿՈՎԲԻՆ՝ ՄԱՅՏԵՍԻ ՄԻՆԱՍԻ ՈՐԴՈՒՆ, ԵԱԶԼՈՎԵՑԱ Ե-
ՐԵՍՓՈԽԱՆԻՆ. ՅԱՆԳԵԱԻ Ի ՔՍ ԹՎԻՆ՝ ՌՃԻԲ (1683) ՈՒՆԻՍ Ի...

Հրատ. «Բաղմավէպ», 1898, IX, 421, նույն տեղում, հ. ԾԶ, ղեկամբեր, էջ 562, «Արա-
րատ», 1902, հունվար, էջ 50:

545. Լեհական եկեղեցու մոտ, մենավոր ապաւանքարին՝ 6 տող.

ՍԱՅ Է ՏԱՊԱՆ ՄԱՐՏԻՐ/ՈՍԻՆ, ՈՐ ԷՐ ՈՐԴԻ ԽՈՃԱ ՄՈՒՐԱՏԻՆ. ՀԱՆԳԵԱԻ Ի ՔՍ/
ԹՎ. ՌՃԻՆ (1651):

546. Տապանաքար, սպիտակ մարմարից. այժմ քայքայված և եղծված վիճակում
դանվում է Տեռնոպոլի մարզային երկրազիական թանգարանում: Հուսանկարը մեղ
արամազդել է հիշյալ թանգարանի զիաաշխատող Ի. Պ. Գերեաան, որն արաանկարել է
ավել Այ. Չոլովսկու և Բ. Յանուշի՝ 1926 թ. հրաարակած «Տեռնոպոլի վոյեվոդության
անցյալը և հուշարձանները» գրքից (լուսատախտակ LIX)¹⁵⁹: Տապանաքարը դանվելիս
է եղել այս մարզի Պլոտիդա դյուղում: Կոթողը եղբրված է ըուսական զարդաքանդակ-
ներով: Արձանագրության սկզբնամասում՝ արևի խորհրդանշանն է, սաորև՝ ղույզ ծաղ-
կեփնջեր, ապա եզերող զարդահյուսն է: Ունի 9 տող.

159 Aleksander Czolowski, Bohdan Ianusz, Przesztoic i zalaytni wojewodztwa Turnopolskiego, Turnopol, 1926.

ԱՅԱՏ ԵԱՊԱՆ
ՀԱՆ ԳԸՍՏԵԱՆ
Ա ԱՍԵԱՅԻ
ՍԱԹԵԹՈՂԴ
ՄՅՏԱՆ ԱՀԱ
ՊԵՏԻ ՌԴԳՐԻ
ԳՐԻՆՈՒ ՓՈԽ
ԵՅԱՏ Ի ԿԵԱԸՍ
ԹՅՈՒՄԺԱՆ

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ/ ՀԱՆԳԸՍՏԵԱՆ/ ԱՄԱ-
ՍԵԱՅԻ/ ՍԱԹԵԹ ՈՂԼՈՒ/ ՄԼԱՂՀ
ՏԼԵՍԻ ՆԱՀԱ/ ՊԵՏԻ ՈՐԴԻ ԳՐԻ/ԳՈ-
ՐԻՆ, ՈՐ ՓՈԽ/ԵՅԱՏ Ի ԿԵԱՆԸՍ/
ԹՎ.ՌՄԺԱ (1762)ԻՆ:

Լուսանկ.155

ՀԻՆ ԳԱԼԻՉ

Հին Գաղիչում այժմ Հայկական Հուշարձաններ չեն պահպանվել: Միակ արձանագրությունը, որ հրատարակել է ճարտարապետության գոկտոր Հովհ. Խալիպաչյանը¹⁶⁰, գտնվելիս է եղել ս. Պանտելեյմոն եկեղեցու պատին: Այն ունի հետեյալ ընկալականությունը.

547.

ԵՍ ԱՍՎԱՏՈՒՐՍ ԹՈՒԼԱՅԻՆ ՈՐԴԻՆ ԳԻՐԵՑ ԳԻՐՍ: ԹՎ. ՊՂԳ (1444):

Ծանոթ. Լ. Ա. Խաչիկյանի կարծիքով հավանական է ԹՈՒԼԱՅԼԻՆ ընթերցումը¹⁶¹:

Մեր այցի ժամանակ եկեղեցին նորոգված էր, արձանագրությունը թերեւս մնացել է սվազի տակ:

¹⁶⁰ Օ. Халпахчян, Культурные связи Владимиро-Суздальской Руси и Армении.

¹⁶¹ Լ. Ա. Խաչիկյան, Հայերը Քիմ Մոսկվայում... էջ 50: